

УДК 373.3.015.31

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/34-1-35>**Юлія БОНДАР,***orcid.org/0000-0003-4184-5424*

аспірантка факультету педагогіки і психології

Тернопільського національного педагогічного університету

імені Володимира Гнатюка

(Тернопіль, Україна) *yuliya.bondar.94@gmail.com*

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ УМІНЬ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті висвітлено та охарактеризовано педагогічні умови організації освітнього процесу, орієнтованого на розвиток і формування творчих умінь в учнів початкової школи. У результаті аналізу нормативно-правової бази діяльності початкової школи нами констатовано, що пріоритетною проблемою в сучасній освіті є проблема творчого розвитку молодших школярів, розв'язання якої полягає в оновленні змістово-процесуального складника навчання. Метою наукової роботи є визначення та обґрунтування ефективних педагогічних умов формування творчих умінь в учнів початкової школи. У статті висвітлено теоретичні аспекти окресленої проблеми. Зокрема, з'ясовано сутність понять «уміння» та «творчі вміння». Визначено вміння, які становлять систему творчих умінь. Розкрито лексичне значення терміна «педагогічні умови». Встановлено, що педагогічні умови є взаємозалежною сукупністю компонентів навчально-виховного процесу, які сприяють досягненню поставленої мети. Розглянуто організаційно-педагогічні умови творчого розвитку особистості молодшого школяра. Особливу увагу зосереджено на педагогічних умовах, що сприяють розвитку творчих умінь молодших школярів: формування в учнів внутрішньої позитивної мотивації та потреби займатися творчістю; дотримання етапності формування вмінь; використання в навчально-виховному процесі системи вправ і завдань творчого характеру; активне впровадження інтерактивних технологій навчання в освітній процес; створення творчого середовища та атмосфери для інтерактивної взаємодії вчителя та учнів. Визначено етапи формування творчих умінь. Запропоновано вправи та завдання творчого характеру, які підвищують якість формування творчих умінь, розвивають інтелектуальні та творчі здібності. Зосереджено увагу на дидактичних принципах, яких учитель має дотримуватися, використовуючи в роботі завдання творчого характеру. Пріоритетне значення відводиться інтерактивним технологіям навчання та позитивній атмосфері для формування творчих умінь. Результати досліджень свідчать, що від дотримання педагогічних умов залежить результативність формування творчих умінь молодших школярів.

Ключові слова: педагогічні умови, творчі вміння, молодші школярі, початкова школа, інтерактивні технології.

Yulia BONDAR,*orcid.org/0000-0003-4184-5424*

Graduate Student at the Faculty of Pedagogy and Psychology

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University

(Ternopil, Ukraine) *yuliya.bondar.94@gmail.com*

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF FORMATION OF CREATIVE SKILLS IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS

The article highlights and describes the effective pedagogical conditions for the organization of the educational process, focused on the development and formation of creative skills in primary school students. As a result of the analysis of the normative-legal base of primary school activity, we have stated that the priority problem in modern education is the problem of creative development of junior schoolchildren, the solution of which is to update the content-procedural component of education. The purpose of scientific work is to determine and substantiate the effective pedagogical conditions for the formation of creative skills in primary school students. The article highlights the theoretical aspects of the outlined problem. In particular, the essence of the concepts of "skills" and "creative skills" are clarified. The skills that make up the system of creative skills are identified. The lexical meaning of the term "pedagogical conditions" is revealed. It is established that pedagogical conditions are an interdependent set of components of the educational process that contribute to the achievement of this goal. The organizational and pedagogical conditions of creative development of the personality of the junior schoolboy are considered. Particular attention is paid to pedagogical conditions that promote the development of creative skills of primary school students: the formation of students' internal positive motivation and the need to be creative; observance of stages of formation of skills; use in the educational process of a system of exercises and tasks of a creative nature; active introduction of interactive learning technologies in the educational process; creating a creative environment and atmosphere for interactive interaction between teachers and students. The

stages of formation of creative skills are determined. Exercises and tasks of creative character are offered, which increase the quality of formation of creative skills, develop intellectual and creative abilities. The focus is on the didactic principles that the teacher must follow when using creative tasks. Priority is given to interactive learning technologies and a positive atmosphere for the formation of creative skills. The results of research show that the effectiveness of the formation of creative skills of junior schoolchildren depends on the observance of pedagogical conditions.

Key words: pedagogical conditions, creative skills, junior schoolchildren, elementary school, interactive technologies.

Постановка проблеми. Оновлення та трансформація суспільного розвитку вимагають розв'язання нових завдань, які постають на сучасному етапі модернізації освіти. У законах України «Про освіту» (Закон України «Про освіту», 2020), «Про загальну середню освіту» (Закон України «Про повну загальну середню освіту», 2020), Державному стандарті початкової освіти (Державний стандарт початкової освіти, 2018) наголошується, що ключовою метою та завданнями початкової освіти є орієнтація на всебічний розвиток особистості, її компетентностей, наскрізних умінь, здібностей, талантів та створення необхідних умов для творчої самореалізації кожної дитини в освітньому процесі. Проблема творчого розвитку, формування творчих умінь визначається як одна із пріоритетних у сучасній ланці початкової освіти, оскільки молодший шкільний вік є сензитивним періодом для творчості. З огляду на це вагомим значення набуває пошук учителем найефективніших шляхів реалізації поставлених завдань, які полягають в оновленні змісту, форм, методів навчання, зосередженого на розвитку та формуванні творчих умінь молодших школярів.

Аналіз досліджень. Аналіз наукових джерел із досліджуваної проблеми свідчить, що питання творчого розвитку особистості було предметом досліджень Б. Ананьєва, В. Кан-Калика, О. Леонтьєва, О. Савченко та інших учених. Дослідженню різних аспектів проблеми творчого розвитку молодших школярів присвячено праці Т. Волубаєвої, О. Лобової, Н. Ляшової, В. Рогозіної, С. Сисєвої та інших науковців. Зокрема, Т. Волубаєва приділяла увагу розвитку творчої активності молодших школярів засобами інформаційних технологій. Н. Ляшова вивчала проблему формування творчості молодших школярів на основі логічної підготовки. В. Рогозіна у своїх працях висвітлювала особливості формування творчих здібностей молодших школярів у процесі музичної діяльності.

Проблему творчих умінь особистості досліджували Н. Бібік, Л. Виготський, Є. Мілерян, В. Моляко, А. Петровський, В. Шадріков та інші. Сутність терміна «педагогічні умови» проаналізовано в працях Ю. Бабанського, В. Загвязинського, І. Зязюна, Н. Кузьміної, І. Підласого, О. Пехоти, С. Рубінштейна, В. Сластьоніна, А. Хуторського та інших дослідників.

Метою статті є визначення та обґрунтування педагогічних умов формування творчих умінь в учнів початкової школи.

Виклад основного матеріалу. У навчальному процесі важливим є не тільки засвоєння знань, а й формування умінь і навичок. Уміння, на переконання В. Максименко, – це здатність людини виконувати певну дію (фізичну, розумову, мовленнєву) (Максименко, 2013: 34). Творчі вміння є здатністю нестандартним способом успішно виконувати дії під час розв'язання творчих завдань (Пригодин, 2019: 120).

Творчі вміння, на нашу думку, передбачають такий комплекс, а саме:

- уміння бачити нову проблему в знайомій ситуації;
- уміння альтернативно мислити;
- уміння аналізувати та синтезувати інформацію;
- уміння створювати образи;
- уміння знаходити нове засобами наукових досліджень і бачити діалектичні протиріччя тощо.

Наголосимо, що з метою формування вмінь школярі повинні бути залучені до діяльності з порівняння, розпізнавання, класифікації, аналізу, синтезу, узагальнення, абстрагування, категоризації об'єктів, протиставлення, створення, проектування, запам'ятовування, виявлення відмінностей і подібності, побудови здогадок, реконструкції і перетворення, відтворення в пам'яті, перегруповання, відновлення, віднесення невідомого до відомого (Малафійк, 2005: 149–150).

Погоджуємося з думкою К. Нечипоренко в тому, що успішний розвиток і формування творчих умінь у молодших школярів залежать від дотримання певних педагогічних умов організації освітнього процесу. Поняття «педагогічні умови» науковець розглядає як взаємопов'язану та взаємозалежну сукупність компонентів навчально-виховного процесу, що сприяють реалізації поставлених завдань і досягненню мети (Нечипоренко, 2014: 175).

А. Литвин і О. Мацейко наголошують на тому, що термін «педагогічні умови» стосується всіх складників навчального, виховного та розвивального процесу: мети, завдань, змісту, форм, принципів, методів, засобів. Це поняття можна використовувати щодо цілісного навчально-виховного процесу під час характеристики педагогічної сис-

теми або її складників. Педагогічні умови, на переконання дослідників, є спеціально створеними в освітньому процесі задля підвищення його ефективності та результативності або втілення інновацій (Литвин, Мацейко, 2013: 44). Варто зазначити, що під поняттям «педагогічні умови» також заведено розглядати зовнішні обставини, які забезпечують функціонування процесу, що вимагає організації та упорядкування. Організація є процесом досягнення визначеності, необхідної для забезпечення стійкості систем (Дурманенко, 2012: 136).

Отже, педагогічні умови ми розуміємо як особливості організації навчально-виховного процесу в закладах загальної середньої освіти першого ступеня, які детермінують ефективне формування творчих умінь у молодших школярів. У контексті нашого дослідження цікавими є організаційно-педагогічні умови творчого розвитку особистості молодшого школяра, визначені С. Уфимцевою: оволодіння вчителем початкової школи технологічними вміннями та науковими знаннями щодо творчого розвитку особистості дитини; врахування вікових особливостей молодшого школяра під час здійснення педагогічних впливів на творчий розвиток його особистості; організація творчого навчально-виховного середовища (Уфимцева, 2007: 8).

По-іншому визначає педагогічні умови творчого розвитку молодших школярів І. Демченко, а саме: стимулювання емоційно-почуттєвої сфери дітей молодшого шкільного віку; сприяння дієвості фантазії та уяви; різноманітність способів самовираження учнів; інтеграція змісту мистецьких дисциплін і використання міжпредметних зв'язків (Демченко, 2014: 35).

Особливу цінність для нашого дослідження мають педагогічні умови, виокремлені О. Вашуленко, які, на думку вченого, сприяють розвитку творчих умінь молодших школярів, а саме:

- створення сприятливого середовища, яке спонукає дітей до творчості;
- врахування індивідуальних особливостей і можливостей дітей;
- дотримання системності та етапності в процесі формування творчих умінь;
- застосування педагогічних технологій, які активізують учнів під час творчої діяльності;
- збагачення комунікативного та емоційно-почуттєвого досвіду молодших школярів;
- демократизація та діалогізація міжособистісних стосунків між вчителем та учнями;
- практична спрямованість творчості;
- інтеграція різних видів творчої діяльності (театральної, музичної, образотворчої, літературної) (Вашуленко, 2019).

Відповідно до предмета нашого дослідження ми виокремили комплекс педагогічних умов, спрямованих на ефективне формування творчих умінь в учнів початкової школи, а саме: 1) формування в учнів внутрішньої позитивної мотивації та потреби займатися творчістю; 2) дотримання етапності формування вмінь; 3) використання в навчально-виховному процесі системи вправ (вступних, підготовчих, пробних, тренувальних, закріплювальних, реконструктивних, нестандартних, контрольних-перевірвальних) і завдань творчого характеру; 4) активне впровадження інтерактивних технологій навчання в освітній процес; 5) створення творчого середовища й атмосфери для інтерактивної взаємодії вчителя та учнів.

Зупинімося детальніше на кожній педагогічній умові та обґрунтуємо їхній зміст. Важливою педагогічною умовою вважаємо формування в учнів внутрішньої позитивної мотивації та потреби займатися творчістю. Зауважимо, що учень має працювати заради власних цілей та усвідомлювати необхідність творчих занять для задоволення власних потреб. Зацікавленню змістом творчої діяльності та формою подання навчальної інформації, на нашу думку, сприяє емоційна форма викладу теоретичного матеріалу, створення проблемних ситуацій, використання вчителем завдань творчого характеру, різних видів наочності й інтерактивних технологій, які стимулюватимуть пізнавально-творчу активність молодших школярів (Олійник, 2017: 141).

Варто наголосити, що задля формування творчих умінь в учнів початкової школи потрібно дотримуватися етапності та поступовості їх формування. Нам імпонує алгоритмічна, покрокова послідовність розвитку творчих умінь, запропонована К. Нечипоренком, а саме:

- 1) діагностування початкового рівня сформованості творчих умінь у молодших школярів;
- 2) інформування учнів про значення творчих умінь;
- 3) засвоєння учнями теоретичних знань щодо виконання нового вміння, ознайомлення з його структурою та послідовністю дій, які потрібно виконувати, щоб сформувався вміння;
- 4) виконання учнями на практиці нового, первинно засвоєного вміння та його вдосконалення;
- 5) здійснення оперативного контролю;
- 6) закріплення вмінь у творчій діяльності;
- 7) прогнозування та корекція подальшого розвитку вмінь;
- 8) рефлексія засвоєних умінь (Нечипоренко, 2014: 176).

Наступна педагогічна умова – використання в навчально-виховному процесі системи вправ

і завдань творчого характеру. Цікавою, на нашу думку, є система вправ, розроблена В. Максименком. Для формування вмінь науковець рекомендує використовувати такі вправи: вступні (пізнавальні, мотиваційні); підготовчі (пояснювальні, демонстраційні); пробні (пояснювальні, коментовані); тренувальні (за зразком); закріплювальні (репродуктивні); реконструктивні (варіативні); творчі (нестандартні); контрольно-перевірочні (коригуючі, оцінювальні) (Максименко, 2013: 34).

Підтримуємо Л. Крившенко в тому, що правильно підібрані творчі завдання викликають в учнів молодшого шкільного віку зацікавленість, підвищують якість формування творчих умінь, розвивають інтелектуальні та творчі здібності (Крившенко, 2015: 287).

Серед вправ для розвитку творчої уяви, логічного мислення, формування вмінь встановлювати причинно-наслідкові зв'язки та висувати гіпотези цікавою є вправа «Усі предмети фантазують». Для проведення цієї вправи вчитель має заздалегідь підготувати картки із зображенням предметів, про які йтиметься в творі, запланованому для опрацювання на уроці. Наприклад, для твору А. Дімарова «Для чого людині серце» вчитель може дібрати зображення дерева, серця, хлопчика, вогню, дерев'яного чоловічка. На інших картках потрібно написати будь-які дієслова (наприклад, ходити, стрибати, мріяти, літати, говорити). Не дивлячись, діти мають витягнути по одній картці з кожної групи, поєднуючи вибрані слова. Наприклад, «Що було б, якби серце почало мріяти?». Кожна група дітей має придумати якомога більше різних варіантів відповідей. Отже, діти вчитимуться висувати гіпотези на підсвідомому рівні (Там само: 287).

З метою розвитку творчої уяви та фантазії учням можна також рекомендувати вправу «Домалюйте фігурки». Кожна пара дітей отримує картки з однаковими фігурками, які потрібно домалювати так, щоб вийшов малюнок. Зацікавить молодших школярів вправа «Маленькі казкарі», яка розвиває творчу уяву, мислення, сприяє формуванню вмінь створювати казкові твори. Дітям пропонують зображення із запитаннями, на які вони мають відповісти оповіданням чи невеликою казкою. Наприклад: «Чому лисиця руда?», «Чому конвалії білі?», «Чому кактус колючий?», «Чому птахи літають» (Зайченко, 2014: 15, 20).

Використання вправ творчого характеру з опорою на суб'єктивний досвід учнів, самостійну пізнавальну діяльність, на нашу думку, розвиватиме ініціативність, самостійність, а головне – сприятиме осмисленому засвоєнню учнями знань, формуванню вмінь і навичок.

В. Ковальова зауважує, що, використовуючи в роботі творчі завдання, вчителю важливо враховувати такі дидактичні принципи: свободи вибору (надавати дітям право вибору); діяльності (формувати вміння використовувати знання в різних видах діяльності); відкритості (не тільки давати завдання, але й показувати їхні межі, настановлюючи на розв'язання проблемних питань); зворотного зв'язку (контролювати навчальний процес); ідеальності (вчити учнів максимально використовувати свої знання та можливості для зменшення витрат у процесі навчання та підвищення його результативності) (Ковальова, 2010: 122–123).

Пріоритетного значення для формування творчих умінь надаємо активному впровадженню в освітній процес інтерактивних технологій навчання. Організація інтерактивного навчання передбачає спільне розв'язання проблем, моделювання життєвих ситуацій, проведення ролевих ігор, завдяки чому в дітей розвиватимуться вміння висловлювати власну думку, аналізувати, ухвалювати рішення.

І. Гламаздіна зазначає, що використання інтерактивних технологій висуває вимоги до інтерактивного уроку, який має складатися з таких елементів: мотивація, представлення теми та очікуваних навчальних результатів, надання необхідної інформації, інтерактивна вправа, підбиття підсумків та оцінювання результатів (Гламаздіна, 2009: 60).

Варто наголосити, що створення творчого середовища та позитивної атмосфери для інтерактивної взаємодії вчителя й учнів пов'язане із сприятливим психологічним кліматом на уроках, у результаті чого в дітей виникатимуть позитивні емоції, які дадуть їм змогу відчувати задоволення, радість, комфорт. На таких заняттях молодші школярі зможуть розкрити таланти, здібності, творчий потенціал і виразити себе в різних видах творчої діяльності. На рівень задоволеності творчою діяльністю впливатиме створення ситуації успіху, демократичний стиль спілкування, колективна співпраця, залучення учнів до систематичної роботи у творчих групах (Олійник, 2017: 139–140).

Висновки. Отже, результативність формування творчих умінь у молодших школярів забезпечується комплексом педагогічних умов, які взаємопов'язані та взаємодоповнюють одна одну й зумовлені особливостями організації освітнього процесу.

Перспективні напрями подальших наукових розвідок стосуватимуться організації й методики проведення експериментального дослідження щодо реалізації педагогічних умов формування творчих умінь молодших школярів із використанням інтерактивних технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вашуленко О. Розвиток творчих здібностей молодших школярів на уроках літературного читання. 2019. URL : https://lib.iitta.gov.ua/717392/2/%D0%92%D0%B0%D1%88%D1%83%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%9E_%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8.pdf (дата звернення: 12.11.2020).
2. Вишківська В., Шикиринська О. Організація процесу навчання в новій українській школі: теоретико-практичний аспект. *Молодь і ринок*. 2019. № 11 (178). С. 115–119.
3. Гламаздіна І. Упровадження інтерактивних технологій на уроках української мови. *Рідна школа*. 2009. № 7. С. 60–62.
4. Демченко І. Педагогічні умови творчого розвитку молодших школярів в загальноосвітньому інклюзивному просторі. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2014. № 9 (Ч. 2). С. 27–35.
5. Державний стандарт початкової освіти від 21 лютого 2018 р. № 87. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF> (дата звернення: 12.11.2020).
6. Дурманенко О. Теоретичний аналіз поняття «педагогічні умови» в контексті моніторингу виховної роботи у вищому навчальному закладі. *Молодь і ринок*. 2012. № 7 (90). С. 135–138.
7. Зайченко О. Творчі здібності молодших школярів. *Психолог*. 2014. № 20 (548). С. 12–20.
8. Ковальова В. Творча майстерня. Становлення та розвиток творчої особистості молодшого школяра. Харків : Вид. група «Основа», 2010. 191 с.
9. Крившенко Л. Опанування молодшими школярами вмінням аналізу тексту на уроках літературного читання в евристичному навчанні. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. № 9 (53). С. 281–291.
10. Литвин А., Мацейко О. Методологічні засади поняття «педагогічні умови». *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2013. № 4. С. 43–63.
11. Максименко В. Дидактика : навч. посіб. Хмельницький : ХмЦНП, 2013. 222 с.
12. Малафійк І. Дидактика : навч. посіб. Київ : Кондор, 2005. 397 с.
13. Нечипоренко К. Педагогічні умови розвитку інтелектуально-творчих умінь молодших школярів. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2014. № 3 (24). С. 175–179.
14. Олійник О. Професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи до формування конструктивних умінь молодших школярів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2017. 285 с.
15. Пригодін М. Формування творчих умінь майбутнього вчителя образотворчого мистецтва в процесі фахового навчання. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія «Теорія і методика мистецької освіти»*. 2019. Вип. 26. С. 120–124.
16. Про освіту : Закон України від 24 червня 2020 р. № 2145-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 12.11.2020).
17. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 1 серпня 2020 р. № 463-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 12.11.2020).
18. Уфимцева С. Організаційно-педагогічні умови творчого розвитку дитини в умовах навчально-виховного комплексу: дошкільний навчальний заклад – початкова школа : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 2007. 21 с.

REFERENCES

1. Vashulenko O. Rozvytok tvorchykh zdibnostey molodshykh shkolyariv na urokakh literaturnoho chytannya [Development of creative abilities of junior schoolchildren in reading lessons]. 2019. URL : https://lib.iitta.gov.ua/717392/2/%D0%92%D0%B0%D1%88%D1%83%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%9E_%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8.pdf [in Ukrainian].
2. Vyshkiv's'ka V., Shykyryns'ka O. Orhanizatsiya protsesu navchannya v noviy ukrayins'kyy shkoli: teoretyko-praktychnyy aspekt [Organization of the learning process in the new Ukrainian school: theoretical and practical aspect]. *Youth and market*. 2019. Nr 11 (178). P. 115–119 [in Ukrainian].
3. Hlamazhdina I. Uprovadzhennya interaktyvnykh tekhnolohiy na urokakh ukrayins'koyi movy [Introduction of interactive technologies in Ukrainian language lessons]. *Native school*. 2009. Nr 7. P. 60–62 [in Ukrainian].
4. Demchenko I. Pedahohichni umovy tvorchoho rozvytku molodshykh shkolyariv v zahal'noosvitn'omu inklyuzyvnomu prostori [Pedagogical conditions of creative development of junior schoolchildren in inclusive general education space]. *Problems of modern teacher training*. 2014. Nr 9 (Ch. 2). P. 27–35 [in Ukrainian].
5. Derzhavnyy standart pochatkovoyi osvity vid 21 lyutogo 2018 r. Nr 87 [State standard of primary education]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF> [in Ukrainian].
6. Durmanenko O. Teoretychnyy analiz ponyattya "pedahohichni umovy" v konteksti monitorynhu vykhovnoyi roboty u vyshchomu navchal'nomu zakladi [Theoretical analysis of the concept of "pedagogical conditions" in the context of monitoring educational work in higher education]. *Youth and the market*. 2012. Nr 7 (90). P. 135–138 [in Ukrainian].
7. Zaychenko O. Tvorchy zdibnosti molodshykh shkolyariv [Creative abilities of junior schoolchildren]. *Psychologist*. 2014. Nr 20 (548). P. 12–20 [in Ukrainian].
8. Koval'ova V. Tvorchya maysternya. Stanovlennya ta rozvytok tvorchoyi osobystosti molodshoho shkolyara [Creative workshop. Formation and development of the creative personality of a junior schoolchild]. Kharkiv : Vyd. hrupa "Osnova", 2010. 191 p. [in Ukrainian].
9. Krivshenko L. Opanuvannya molodshymy shkolyaramy vmynnyam analizu tekstu na urokakh literaturnoho chytannya v evrystychnomu navchanni [Mastering the skills of text analysis in junior high school students in the lessons of literary

reading in heuristic teaching]. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*. 2015. Nr 9 (53). P. 281–291 [in Ukrainian].

10. Lytvyn A., Matseyko O. Metodolohichni zasady ponyattya “pedahohichni umovy” [Methodological principles of the concept of “pedagogical conditions”]. *Pedagogy and psychology of vocational education*. 2013. Nr 4. P. 43–63 [in Ukrainian].

11. Maksymenko V. Dydaktyka [Didactics] : navch. posib. Khmel’nyts’kyu : KhmTsNP, 2013. 222 p. [in Ukrainian].

12. Malafiyik I. Dydaktyka [Didactics] : navch. posib. Kyiv : Kondor, 2005. 397 p. [in Ukrainian].

13. Nechyporenko K. Pedahohichni umovy rozvytku intelektual’no-tvorchykh umin’ molodshykh shkolyariv [Pedagogical conditions for the development of intellectual and creative skills of primary school children]. *Actual problems of sociology, psychology, pedagogy*. 2014. Nr 3 (24). P. 175–179 [in Ukrainian].

14. Oliynyk O. Profesiyna pidhotovka maybutnikh uchyteliv pochatkovoyi shkoly do formuvannya konstruktyvnykh umin’ molodshykh shkolyariv [Professional training of future primary school teachers for the formation of constructive skills of junior students] : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04. Kyiv, 2017. 285 p. [in Ukrainian].

15. Pryhodin M. Formuvannya tvorchykh umin’ maybutn’oho vchytelya obrazotvorchoho mystetstva v protsesi fakhovoho navchannya [Formation of creative skills of the future teacher of fine arts in the process of professional training]. *Scientific journal of NPU named after M. P. Drahomanov. Series “Theory and methods of art education”*. 2019. Vyp. 26. P. 120–124 [in Ukrainian].

16. Pro osvitu : Zakon Ukrayiny vid 24 chervnya 2020 r. Nr 2145-VIII [On education: Law of Ukraine]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].

17. Pro povnu zahal’nu serednyu osvitu : Zakon Ukrayiny vid 1 serpnia 2020 r. Nr 463-IX [On complete general secondary education: Law of Ukraine]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> [in Ukrainian].

18. Ufimtseva S. Orhanizatsiyno-pedahohichni umovy tvorchoho rozvytku dytyny v umovakh navchal’no-vykhovnoho kompleksu: doshkil’nyy navchal’nyy zaklad – pochatkova shkola [Organizational and pedagogical conditions of creative development of the child in terms of educational complex: preschool educational institution – primary school] : avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.01. Kyiv, 2007. 21 p. [in Ukrainian].